

Zsigmond Andrea

NŐK A SZÍNHÁZ KÖZEGÉBEN

Körséta a magyar határ külső peremén

A színház képes lehet arra, Peter Brook szerint, hogy a láthatatlant láthatóvá tegye. A színházról való írás célkitűzése is lehet ez: a láthatatlan láthatóvá tétele. Még ha talán nem is ugyanarról a láthatatlanról beszélünk ebben a két esetben. Bár a láthatatlannak sokféle árnyalata van...

Számomra ez rokonszenves vállalás. Ennek az írásnak a keretein belül például – néhány kiemelt példán keresztül – rátekinthetünk arra, hogy a jelenlegi Magyarország területén kívül eső, még magyar vonatkozású közegben kik azok a nők, akik jelentős szerepet tölthettek vagy töltenek be a színházi térben. Vagy kik azok, akik a határokon túlról indulva értek el magyarországi sikereket.

Ezekben a régiókban sem jellemző, hogy a legnagyobb presztízzsel járó posztokra nőket neveznének ki – ahogy kelet felé haladunk, ez mindinkább így van. Épp azért jó látni olyanokat, akik a nem túl kedvező körülmények ellenére is olyasmit tesznek, amivel kivívják környezetük nagyrabecsülését. Még ha érdemeiket nem is ismerik el látványosan.

Alább egy szubjektív körkép következik. Szócikkyszerű szösszeneteket írtam arról, hogy kiről mit tudok röviden elmondani (van, akit személyesen is ismerek, van, akit nem) a nők közül, akikkel az elmúlt húsz év során így vagy úgy találkoztam. Láttam őket színpadon vagy filmen, olvastam róluk vagy tőlük, esetleg más módon éreztették velem áldásos tevékenységüket. A lista természetesen nem objektív és nem is lezárható. Tekintsük a feltérképezés elkezdésének!

Albert Csilla – Csíkszeredai származású színész, a Kolozsvári Állami Magyar Színház legkreatívabb alkotóinak egyike. Sokáig kellett a kispadon ülnie, míg tehetségéhez mértén kaphatott szerepeket. Visky András *Alkoholisták*ájában éreztem először, hogy Albert Csilla csodálatos színész. Azóta mindig bebizonyosodik, hogy jól láttam: árnyalatokban gazdag alakításain mindegyre átsugárzik útkeresése és embersége.

Árus Katalin – Ősfigurás, azaz a gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Színház elődjének amatőr színjátszója. Szervező, a jelenlegi Figura „szíve” (ahogy öelötte B. Angi Gabriellát is emlegették). Elvégezte

a teatrológia szakot Marosvásárhelyen, státusa szerint a gyergyói társulat művészeti titkára. Mindig őt akarjuk rábeszélni, hogy induljon a társulat igazgatói székéért, ha épp üres az a poszt, de ezt mindig alázatosan elhárítja. Arra tippelünk, hogy azért, mert Székelyföldön nem jön szóba, hogy nőként intézményvezető légy. Akkor sem, ha te tudsz a legtöbbet az intézmény működéséről. Mindenkire kedves, bármilyen körülmények között: egy tünemény.

B. Angi Gabriella – A gyergyószentmiklósi amatőr színházi csoport, majd a Figura Stúdió Színház egyik alapító tagja volt, a csapat névadója. Színész, Bocsárdi László rendező első felesége, előadásainak fontos szereplője. Együtt költöztek Sepsiszentgyörgyre is a kilencvenes években, amikor több figurás színészt és rendezőjüket befogadta az ottani társulat. „A csapat szíve volt” – így emlékeznek B. Angi Gabriellára volt kollégái. Korai halála után két intézményben is termet neveztek el róla: a Figura stúdióterme és a sepsiszentgyörgyi Plugor Sándor Művészeti Líceum egyik tanterme az ő nevét viseli. (Ez azért említendő, mert ritkaságszámba megy Erdélyben, hogy a színházak vagy a termeik, ha felvesznek egy nevet, az ne férfié legyen. Lásd: a temesvári magyar színház a Csiky Gergelyét, a nagyváradi a Szigligeti Edéét viseli, a szatmárnémeti színház magyar tagozata az alapító Harag Györgyről, a marosvásárhelyi az alapító Tompa Miklósról, a székelyudvarhelyi színház Tomcsa Sándorról, a sepsiszentgyörgyi Tamási Áronról van elnevezve. Amint látható, nem csak férfiak, de drámaírók vagy rendezők nevéből van szó: ez a színészi munka presztízséről is elárul valamit. Színészlól amúgy, ha színházat nem is, de stúdiótermet még elneveztek: Szatmárnémetiben az Ács Alajos Játékszín, Csíkszeredában a Hunyadi László Kamaraterem ad teret a színház egyes előadásainak.) B. Angi Gabriella játéka leginkább a Bocsárdi László által rendezett *Alkésztisz*ben tett rám mély benyomást, amelyben a címszereplőt játszotta: a mai napig azt tartom életem legkatartikusabb előadásának.

Bandor Éva – Talán a legdíjazottabb szlovákiai magyar színésznő. 2004-ben például Jászai Mari-díjjal jutalmazták, és az idei kisvárdai fesztiválról a legjobb női mellékszereplő díját hozta el, a komáromi *A félkegyelműben* nyújtott alakításáért. Nőies és érett, bölcs és érzékeny, lélektanilag felépített és teátrális alakításai rokonszenvet ébresztenek bennem mint női nézőben. Úgy érzem, rábízhatom a sorsomat: játszszon csak el engem...

Bara Margit – Azon kevés erdélyi származású színésznők egyike, aki sokat filmezhetett Magyarországon. Bár ő sem eleget: az ötvenes

évek közepén indult karrierje egy koholt botrány miatt tíz évvel később derékba tört. De addig a székely gyökerekkel rendelkező színésznő Sinkovits Imrével, Latinovits Zoltánnal, Páger Antallal, Bessenyei Ferencsel, Darvas Ivánnal játszhatott együtt. Kossuth-díja volt. Számomra leginkább a boldogtalan feleség figuráját jelenti a *Ház a sziklák alatt*, a *Zápor*, a *Kertes házak utcája* című filmekből. Talán mert szereplője szomorúsága a színésznő sorsát juttatja eszembe.

Barabás Olga – Bocsárdi Lászlóval és Kövesdy Istvánnal együtt járt a marosvásárhelyi egyetem színházrendezői szakára. Néhány évig Sepsiszentgyörgyre szerződött, majd más színházaknál is lírai és okos előadásokat hozott létre. Ha van olyan, hogy női látásmód, azt nála fellelhetjük: vagyis inkább az látszott munkáiban, hogy az emberi, kis történetek foglalkoztatták. Sokáig versengett Bocsárdi Lászlóval a legjobb erdélyi rendező címért, de végül otthagya a sepsiszentgyörgyi társulatot: ezt sokan úgy értelmeztük, hogy két dudás nem fért meg egy csárdában, és – természetesen – a nő húzta a rövidebbet. Szabadúszó rendező, emellett a marosvásárhelyi Ariel Ifjúsági és Gyermekszínház művészeti vezetője, rendezője. Csodálatos előadásélményeim kapcsolódnak a nevéhez.

Benedek Ágnes – Kolozsváron, a BBTE-n végezte a színművészetit, utána a Csíki Játékszínhez került primadonnának. Néhány év múlva a szülővárosában, Sepsiszentgyörgyön látjuk viszont, Bocsárdi László társulatában. Nyúlánk alkata jó arányérzékkel, teatralitással és játékkedvvel ötvöződik. Profizmusát többször díjjal ismerték el, a *Liliomért* például kétszer vihették el alakításdíjat a kisvárdai fesztiválról: 2010-ben a Csíki Játékszínél Juli megformálásáért, mint pályakezdő, Teplánszky Kati-díjat kapott; 2017-ben pedig a legjobb női mellékszereplő díját nyerte el a sepsiszentgyörgyi *Liliomban* nyújtott Mari-alakításáért. A sepsiszentgyörgyi társulattól őt emeltem ki, de sok más színésznőt kedvelek onnan. Nagyra tartottam a Bocsárdi-előadások sok más főszereplőjét, Péter Hildát vagy Kicsid Gizellát, kik már nem tagjai a Tamási Áron Színháznak, D. Albu Annamáriát, Szalma Hajnalkát vagy legújabban Vass Zsuzsannát és Korodi Jankát. Fogunk még hallani róluk.

Berecki Enikő – Kolozsváron végzett színt, de kisodródott a pályáról. Azért említem meg ebben a panoptikumban, mert emléket szeretnék állítani azoknak a színészdiplomával rendelkező, tehetséges fiataloknak, akiknek alkatuk, esetleg a nem szerencsés konstellációk miatt nem sikerült színházaknál elhelyezkedniük, pedig sokra vihették

volna. A Kolozsváron végzetek közül Berecki Enikő mellett Molnár Margitot, Molnár Enikőt vagy Biró Júliát is boldogan megnézném megannyi szerepben.

Béres Márta – A szabadkai Kosztolányi Dezső Színház színésze volt sokáig, sok neoavantgárd beütésű előadás fűződik a nevéhez. Urbán András társulatának munkái a performativitás, az energikusság és a politikusság folytán lehetnek inspiratívak – mondjuk Kisvárdán látva őket – az e tekintetben kevésbé progresszív erdélyi társulatok számára. A *Béres Márta One Girl Show* abban is segíthetne az erdélyi színésznőknek, hogy saját életüket is megpróbálják inspirációs forrásnak tekinteni, ha már a drámairodalom nem kényezteti el őket érvényes női szerepekkel. De erre még sajnos várni kell. A szlovén Simona Semenič *Én, az áldozat* című monodráája az etalon számomra e műfajban, de hiába ajánlom Erdélyben, a mi színészeink még mindig porlepte, megírt figurák mögé akarnak bújni. Kivétel a koprodukcióban készült *Forbidden Books*, amelybe Udvari-Kardos Tímea, Simó Emese és Molnár Bence a saját perszónáját dolgozza, játssza bele.

Bisztrai Mária – Kolozsváron született, Petru Groza román miniszterelnök gyermekeként. Édesanyja és férje szintén színész. Bisztrai Mária volt 1969-től 1985-ig a kolozsvári színház igazgatója. Az ő vezetése alatt mutatták be Kolozsváron a híres Sütő András-tetralógiát. Bisztrai Máriával készült egy beszélgetőkönyv mint a kolozsvári színház örökös tagjával: a több mint húsz kötetre rúgó Prospero Könyvei sorozat részeként 2011-ben jelent meg.

Bodó Márta – Kolozsváron bölcsészetet tanult, később Budapesten teológiát. A kolozsvári Verbum Kiadó kiadványainak főszerkesztője. Tanulmányt, esszét, kritikát és novellát közöl. 2007-ben védte meg doktori dolgozatát az iskoladramák szerepéről a nevelésben az erdélyi katolikus iskolákban. Ebből kötetek születtek: *Iskola és színház. Az iskoladrama neveléstörténeti és pedagógiai szerepe*, Verbum, Kolozsvár, 2009; *Egyház és színház. A liturgikus dráma és misztériumjáték drámaelméleti alapjai*, Verbum, Kolozsvár, 2012.

Borbély Alexandra – Enyedi Ildikó *Testről és lélekről* című filmjének főszereplőjeként figyelt fel rá a szakma és a közvélemény. A nyitrai születésű színésznő a budapesti Katona József Színház tagja. Megemlítendő, hogy a szlovákiai magyar fiataloknak nincs lehetőségük országukban magyar nyelvű színészkutatásban részesülni: Pozsonyban csak szlovákul tanulhatnak. Bár oda is felvették, végül a budapesti Színház- és Filmművészeti Egyetemen végzett. A *Testről és lélekről*

után Bodzsár Márk *Drakulics elvtárs* című filmjében láthatjuk, illetve jelenleg a tehetséges kolozsvári filmrendező, Felméri Cecília *Spirál* című nagyjátékfilmjének forgatásain vesz részt.

Boros Kinga – Édesanyja sepsiszentgyörgyi színésznő. Boros Kinga a kolozsvári teatrológia elvégzése után a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetemre került oktatóként. A doktori cím megszerzése után (az értekezése címe: *Kényelmetlen színház. Politikusság napjaink román és magyar színházában*) adjunktus lett. A budapesti Színház című lap szerkesztőjeként, illetve a Színházi Kritikusok Céhe tagjaként sokat tesz azért, hogy az erdélyi színházi alkotók bekerüljenek a magyarországi szakmai vérkeringésbe. Gyakorlatiasságát, diplomáciai érzékét, újdonságok iránti nyitottságát nagyra értékelem. Segítségével megkapaszkodni látszik Marosvásárhelyen az alkalmazott színházi irány. Kritikai, interjúi, műfordítói tevékenysége mellett izgalmas dramaturgiai munkák kötődnek a nevéhez, úgymint Gianina Cărbunariu *20/20*-a a marosvásárhelyi Yorick Stúdióban, illetve Csíkszeredában – ahol él – a *Terminus. Színház a szül(et)ésről*.

Brestyánszky B. Rozália – A szabadkai Népszínház dramaturgja, műfordító, drámaíró. Kötetei: *Decennium* (a szabadkai magyar színháztörténete 1995-től 2005-ig – 2005), *Színházi alapok amatőröknek. Kézikönyv amatőr színtársulatok részére* (2010), *Hullám* (drámakötet – 2015). Határon túli magyar drámaíróként nemigen ismerünk: azért is érdekes lehet kézbe venni a darabjait, mert más hasonló régióban élő kisebbségiek életérzését is kifejezhetik.

Bulla Elma – A szlovákiai Selmechányán született. Már (csoda) gyerekként Európában játszott, Max Reinhardt vezető színésze volt. Budapestre hívják, többfelé játszik. A *Macskajáték* színpadi verzióját több százszor játsszák Sulyok Máriával, a megfilmesített verzióban pedig Dajka Margit a partnere. Élete vége felé Makk Károly filmrendezővel dolgozik sokat.

Cărbunariu, Gianina – A drámairodalmat nagy becsben tartó erdélyi magyar színház zárványnak is tekinthető: nehezen engedi be a színházi újdonságokat. A Bukarestből érkező Cărbunariu ezért mondhatni friss levegőt hozott a régióba a nem színdarab alapján készített, hanem a román–magyar együttélés tematikáját feldolgozó *20/20* című, 2009-es marosvásárhelyi előadása elkészítésével. A dokumentarista színházi módszereket azután a Kolozsvári Állami Magyar Színház *Verespatak* című előadásában is kamatoztatta. Cărbunariu színdarabjai közül többet lefordítottak magyarra (pl. *Mady-Baby*, *Stop the Tempo*).

Dramáinak külföldön is nagy sikere van. Az is imponáló, hogy a harmincas éveit záró drámaíró-rendezőre bízták szülővárosa, a moldvai Piatra Neamț színházának vezetését. Román közegben valamivel nagyobb a női vezetők aránya, mint az erdélyi magyarban: elég, ha a kolozsvári román színház (Lucian Blaga Nemzeti Színház) művészeti vezetőjére, Ștefana Pop-Curșeura vagy a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház román tagozatának vezetőjére, Alina Nelega drámaíróra gondolunk.

Czvikker Katalin – Erdélyben több mint tíz magyar színház található. Ezeket férfiak vezetik. Egyetlen kivétel a nagyváradi Szigligeti Színház társulata, melynek igazgatója Czvikker Katalin. Bár a színházi tapasztalattal korábban nem rendelkező Czvikker az RMDSZ segítségével került a színház élére, később teatrológia szakra és mesterképzőre is beiratkozott a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetemen, és dramaturgi munkát is vállalt. Anyáskodó alkatával nem járt rosszul a színház: a jellemzően hierarchikus szemléletű intézményekhez képest a nagyváradi barátságos, nyitott. Programjai révén közel került a középiskolásokhoz, a városhoz, és kis fesztiváljain a szakmabeliek is jól érzik magukat.

Dajka Margit – Több filmszínész neve kötődik Nagyváradhoz, például a Széles Annáé, a Lázár Katié, a Muráti Lilié vagy a Simon Zsuzsáé. Talán Dajka/Dayka Margit az, aki a legismertebb közülük, illetve aki a legtöbb lehetőséget kapta fiatal színészként, de középkorú vagy idős művésznőként is. A *Szindbád* című filmben Majmunkaként láthatjuk, és szerencsém volt látni Bors néniként vagy *A kisleány és az oroszok*ban Bruckner Szigfrid, az oroszokban cirkuszban raboskodó feleségként. Bájos tünemény!

Dobre Kóthay Judit – Nagyszebeni származású, Jászai Mari-díjas jelmeztervező, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem doktori címmel rendelkező oktatója. Emblemikus előadás, mely a nevéhez fűződik: Tompa Gábor 1992-es *A kopasz énekesnője*.

Dorián Ilona – A Kolozsvári Állami Magyar Színház örökös tagja. A kolozsvári színésznő a huszadik század közepének meghatározó színésze. Megkapta a Poór Lili-díjat: a Janovics Jenő feleségéről elnevezett erdélyi színházi díjat az EMKE (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület) adja át évente – férfi színészek ugyanettől az egyesülettől Kovács György-díjat kaphatnak. Játszott a *Szindbád*ban, ahogy Tanai Bella és más erdélyi színésznők is.

Egyed Emese – A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar szakának professzora, költő, irodalom- és színháztörténész. Elévülhetetlen érdemei vannak a tekintetben, hogy több diákja érdeklődését a magyar színháztörténet felé terelte. (Itt megemlíthetjük Bartha Katalin Ágneszt, akinek a doktori dolgozatát könyv formájában is olvashatjuk. Címe: *Shakespeare Erdélyben: XIX. századi erdélyi magyar recepció*, Argumentum, 2010.) Egyed Emese színháztörténeti kutatóműhelyt hozott létre Kolozsváron (THÉ – Thália Helyi Élete), számos jelentős kutatási projekt vezetője, nemzetközi konferenciák szervezője, színháztörténeti tanulmányok, kötetek és folyóiratszámok szerzője és szerkesztője.

Éggy Ghyssa – Erdélyi úttörő színpadi táncos, koreográfus, pedagógus. Könyvet is írt a táncoktatásról (*Testkultúra*, Arad, 1926). Külföldön tanult, majd előadói karrierje után Kolozsváron és Marosvásárhelyen hasznosította tudását a mozgásművészet tanáraként.

Fedák Sári – A kárpátjai Beregszászon született, talán ezért is készített az életéből épp a szintén odavalósi Szűcs Nelli előadást 2015-ben a Nemzeti Színházban. Operettprimadonna-alkat volt, élénk, életerős figura. Néhány évig Molnár Ferenc drámaíró felesége volt. Sok nyelven beszélt, játszott Nyugaton, az Egyesült Államokban is. Politikai okokból viszont többször volt börtönben: „vörösbarátságáért” és „nácibarátságáért” szintén elítélték. Több mint ötszázszor játszotta János vitézt a Kacsóh Pongrác-féle megzenésített változatban a budapesti Király Színházban. Egyszobás kis faluvégi házban halt meg.

Gyarmati Kata – A zentai születésű Gyarmati Kata Veszprémben színháztudomány szakon tanult, majd rövid budapesti kitérő után visszatért a Délvidékre. Szerkesztői, dramaturgi, drámaírói munkái voltak az Újvidéki Színháznál és a Szabadkai Népszínház Magyar Társulatánál. Ez utóbbinak – nem csekélység – 2015-től Gyarmati Kata a művészeti vezetője. Kedves előadásaim tőle az újvidéki *Szelídítések* (Mezei Kinga rendezővel hozták létre), a budapesti Bárkában látott *Iskola a határon* (Vidovszky György rendezése), és a szintén újvidéki *Neoplanta* (Urbán András rendező munkatársaként ollózta össze Újvidék város történetét).

Györgyjakab Enikő – Sepsiszentgyörgyön született. Ott az M Stúdió mozgásszínházi előadásaiban játszott, majd a Kolozsvári Állami Magyar Színház tagja lett. Rendkívül kitartó, vállalkozó kedvű színész (férjével, Köllő Csongor színésszel együtt létrehozták Kolozsváron a Shoshin Színházi Egyesületet, melynek keretén belül nemzetközi projekteket valósítanak meg). Tanít a BBTE színész szakán, koreogra-

fál, filmekben játszik. Színházi szerepei kapcsán azt érzem: ő az, aki leginkább ki tudja fejteni, milyenek vagyunk.

Halász Anna – Nagyváradi születésű, Bukarestben élő film- és színházkritikus volt. Sokra tartották színikritikáit, portréit, könyvekhez írt utószavait. A Romániai Magyar Szóban, az Előrében, A Hétben publikált.

Illyés Kinga – A Kovászna megyei Berecken született színésznő Marosvásárhelyen tanult, ott játszott, majd ott is tanított a színin. Érzelemkifejező ereje, dikciója népszerű színésszé és előadóművésszé tették. Azt tartják róla, senki nem szavaltta olyan jól Szilágyi Domokos, a korában emblematikusnak számító erdélyi költő verseit, mint ő. A színész Török-Illyés Orsolya édesanyja.

Imre Éva – A kolozsvári *Rosmersholm* főszerepéért megkapta idén a Pécsi Országos Színházi Találkozó legjobb női főszereplőjének járó díját. Azért érdekes ez, mert korábban nem figyeltek fel a tehetségére, csak az Andrij Zsoldak rendező agresszív munkafolyamata nyomán létrehozott előadásban. A médiában nagy port felkavaró eset kapcsán lásd még a Tatár Ágota-szócikket.

Jankó Szép Yvette – Finnt tanít Kolozsváron a BBTE-n, jó tollú kritikus és műfordító, a kortárs finn színház kutatója. Drámafordításait több színházban játsszák. Felhívnám a figyelmet Anna Paavilainen *Play Rape* című monológiájának fordítására, melyet a Játéktér hozott le a 2017-es őszi lapszámban. Erdélyben, ahol a „metoo”-kampány megfeneklett, felrázó hatású lehet egy ilyen szöveg eljátszása, amelyben arról van szó, milyen típusú szerepeket kell eljátszania egy színésznőnek a pályája során, és hogy a sorozatos áldozati szerep nyomán traumatizálódik: konkrétan pszichológus segítségére szorul. (Fontos témának tartanám annak kutatását, hogy a színház közegében miknek a hatására szoktak pszichológushoz kerülni a dolgozók. És hogy a kiváltó okokkal miért nem foglalkozunk soha?)

Kézdi Imola – Az aradi származású színésznő előbb Marosvásárhelyen játszott, de a szemfüles Tompa Gábor igazgató hívására Kolozsvárra került. Igen tehetséges színész: legutóbb az Andrei Șerban-féle *Hedda Gabler* címszerepében nyugözött le, illetve csodálva figyeltem, hogy az *Ivanovék karácsonyában* egy olyan jelenetben, ahol csak a feje látszik, milyen plasztikusan tud a színészi eszközeivel bánni. Mások a Mihai Măniutiu-féle *Woyzeck* Marie-jaként, vagy Șerban *Ványa bácsi*jának Jelenájaként emlékeznek rá szívesen. Jelenlegi férje, Sorin Leoveanu élvonalbeli román színész.

Kincses Réka – Édesapjáról, Kincses Elődről és a marosvásárhelyi „fekete márciusról” készített dokumentumfilmjét, a díjnyertes *Balkán bajnokot* sokan ismerik. Kevesen tudják, hogy a nyugaton élő alkotónak a színházban is számottevő munkái vannak. Gondolok itt *A Pentheszileia-programra*, amelyben szintén önéletrajzi elemeket találunk – ritka mifelénk, hogy egy kortársunk, egy értelmiségi nő szemszögéből láthassuk a világot: a rokonokat, a pasikat, a nőgyógyászt stb. A marosvásárhelyi Ariel Ifjúsági és Gyermekszínházban bemutatott előadást a Vígszínházban is megismételték, talán kevesebb sikerrel. Fontos előadása (szintén íróként és rendezőként) a marosvásárhelyi színházban létrehozott *Double Bind*, mely a magyarok és a románok együttéléséről szól, és társszerzője a vásárhelyi román tagozat vezetője, Alina Nelega.

Kiss Manyi – Egy Kolozsvár környéki faluból, Magyarlónáról származik. Játszott Kolozsváron, Szegeden, de artista férje mellett még cirkusban is, majd Budapestre került, ahol egy idő után a Madách Színházban állapodott meg. Eleinte szubrett és komika szerepeket kapott, majd drámai tehetségét is felfedezték. Kollégái gyors átváltozó képességét csodálták. Több mint nyolcvan filmben játszott. A legkedvesebb emlékeim a filmjei közül a *Hannibál tanár úr*, melyben az erdélyi Szabó Ernő partnereként a csendes mosolyú, gondoskodó feleséget játssza, vagy a *Körhinta*, amelyben hasonló szerepben látjuk, de itt talán hangsúlyosabb, hogy bár férjével ellentétes véleményét látjuk az általa játszott feleség arcán, de azt hogy is mondhatná ki! Hogy ne csak a szófogadó asszony sorsának megformálójaként emlegessük: főszereplőként nagyot domborít Páger Antal oldalán a *Mici néni két életében* a halálán levő nő szerepében, aki szerelembe esve, megtelik élettel. Szuperszlágerét mindenki ismeri: a „Jaj, de jó a habos sütemény”-t.

Kovács Ildikó – Sepsiszentgyörgyön született, Kolozsváron élt és ott hunyt el tíz évvel ezelőtt. Rövid ideig tartó budapesti tanulmányai alatt Dienes Valéria táncpedagógus tett rá mély benyomást. Nagyváradon, Kecskeméten és máshol is rendezett, elsősorban igényes bábelőadásokat, de (akár ezen a műfajon belül) a tánc, a pantomim, a zene is nagyon érdekelte. Nevéhez fűződik a ma nem túl jó minőségű előadásokat készítő kolozsvári bábszínház évtizedekig tartó „aranykorszaka”. Gyakori munkatársa a tervező Fux Pál volt, akiről bábfesztivált neveztek el Nagyváradon. Kovács Ildikó *Báboskönyvéből* a rendező sokoldalúsága derül ki: pantomim-forgatókönyvei a Beckettéit juttatták eszembe.

Kovács Nikolett – A Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulatának tagja. Élénk, színes játékát mindig élvezem. Nemcsak amiatt választottam őt ki, mert sajnós az erdélyi társulatokban kevés az igazán kiemelkedő alkotó, hanem magyarországi származása miatt is. Rá szeretnék világítani ebben a panoptikumban, hogy az utóbbi években sokan jelentkeztek Magyarországról a marosvásárhelyi (és a kolozsvári) színi egyetemre, akik közül végül többen erdélyi színházakhoz is leszerződtek. Ilyen a kolozsvári Vároterem Projekt Játéktér-díjas színésze, Sebők Maya, vagy a Nagyváradon játszó Trabalka Cecília.

Ladik Katalin – Délvidéki származású színész, költő és performer; többnyire Budapesten él, és akár slam poetry esten is fellép. Láthatam felvételen Harag György rendező újdéki előadásában, Csehov Másajaként és Sarlotta Ivanovnaként is. Hangköltészete, verseskötetei, happeningjei azt mutatják ismételtelen, hogy Délvidéken erős az avantgárd hagyomány (ez nem mondható el például Erdélyről). Illetve az is mindegyre eszembe jut róla, hogy Délvidéken nem válnak el föltétlenül élesen a művészetek, tudomást vesznek egymásról az alkotók: gondoljunk például a Tolnai Ottó vagy a Sziveri János költészete ihletése nyomán született színházi előadásokra.

Lázár Kati – Kevesen tudják a magyarországi színpadokon és filmekben gyakran játszó színésznőről (sajnos eléggé egyívású, kiabálós-parasztasszonyos szerepeket kap), hogy Nagyváradon született. Lánya, Jordán Adél szintén színész, és bár ő már Magyarországon nőtt fel és a Katona József Színházban játszik, érdekesség, hogy az *Ascher Tamás Háromszéken* című előadásban, melyet Pintér Béla rendezett, naiv erdélyi színésznőt alakít. Méghozzá olyant, aki Magyarországra költözik, ahol nem tudja érvényesíteni a tehetségét (mint oly sokakkal megtörtént, valóban).

Márton Imola – A kolozsvári teatrológia szak elvégzése után mesteri, majd doktori címet is szerzett (mindvégig Beckett színházát kutatta). Kis debreceni kitérő után szülővárosában, Sepsiszentgyörgyön állapodott meg, ahol rövid időn belül a Tamási Áron Színház keretén belül működő M Studio művészeti vezetője lett. Kritikus, dramaturgi, fesztiválszervezői tevékenysége mellett a magyarországi és nyugati kortárs táncművészet Erdélybe csatornázása az egyik legnagyobb érdeme.

Máthé Annamária – A székelyudvarhelyi származású színész a gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Színház vezető művésze. Bár Kisvárdán megkapta a Teplánszky-díjat, Gyergyó annyira messze esik a magyar színházi élet fősodrától, hogy tehetségére aligha figyelnek

fel a filmrendezők vagy a díjakat osztó grémiumok. Ezt a listát épp az olyanok miatt kezdtem el írni, mint ő.

Mezei Kinga – Nagy tehetségű újvidéki színészként ismertem meg, első rendezéseinek is tanúja lehettem. Költői, öntörvényű világa nagyon megfogott. Néhány évnyi kitérőt tett Budapestre, a Bárka Színházba, de ott nem működött annyira a Délvidéken kiforrott formavilága. Újabban szabadúszó rendezőként dolgozik elsősorban Szerbiában (de Erdélyben is voltak munkái), és továbbra is játszik. Mindig kíváncsi várakozással tekintek rá. *Csipke* című előadása, mely Máté Angi *Mamója* alapján készült, friss forrásvízként hatott a férficentrikus ábrázolások közegében, a kolozsvári színházban.

Muráti Lili – A nagyváradi származású színésznő igazi szépség és bálványozott művész volt mind a 30-as, 40-es évek Magyarországon, mind Spanyolországban, ahová a második világháború után menekült. Különleges hangja, szellemessége és figuráinak önállósága kedveltté tették a nézők körében.

Nagyabonyi Emese – Szerbiai fiatal színész, a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház produkcióiban figyeltem fel rá. *A Magyarban*, a *Kapitalizmusban* vagy a *Hajnali 4-ben* (a lengyel költőnő, Wisława Szymborska verseire épülő különleges szépségű előadásban) hihetetlen energiákat működtet. Nem karaktereket játszik: lénye sokkalta inkább csak izzik, mint a fellobbanásra készülő parázs.

Novák Eszter – Erdélyben ő az egyetlen nő, aki egy magyar nyelvű prózai társulat művészeti vezetője lehet. Talán mert nyugatról jön – pontosabban magyarországi illetőségű! Marosvásárhelyen is rendezett. Nagyváradi munkái és meghívott rendezői folytán ez az erdélyi társulat egyre inkább kapcsolódni látszik a magyarországi színházakhoz: az ottani politikai helyzet jelenik meg áthallásokban az előadásokban, melyek enélkül eléggé üresen kongának. Novák Eszter mindeközben a budapesti munkáit sem hanyagolja el: például tanít a Színház- és Filmművészeti Egyetemen.

Novák (Kozsik) Ildikó – Bábszínész és -rendező, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem docense, a bábszak vezetője. Kedves lénye a Bodó Mártáéval rokon – én legalábbis egymáshoz közel tárolom őket a lelkemben. Doktori dolgozatából készült könyve: *Fejezetek a marosvásárhelyi Állami Bábszínház történetéből*.

Orosz Lujza – Kolozsvári színésznő, tragikus és komikus szerepeket egyaránt jól tudott játszani. Különleges orgánuma volt, tanított is beszédtechnikát. Látásának romlása miatt korán otthagyta a színpadot.

Különleges élmény öt filmen nézni (néhány magyar és román filmben is szerepelhetett) vagy riportfilmen megnyilatkozásait hallgatni: azonnal megszereti az ember. A vele készült riportfilmből vagy a Prospero Könyvei sorozatban megjelent beszélgetőkönyvből – mindkettőt Köllő Kata jegyzi riporterként – annak a fájdalma érintett meg a leginkább, hogy mivel a kommunizmus alatt aligha adtak útlevelet az erdélyi magyar művészeknek, sok filmezési lehetőségéből kimaradtak, s így kevéssé tudtak bekerülni a magyar színészek pantheonjába. Orosz Lujza még él: sokat gondolok az ő esete kapcsán arra, hogy idős színészeinkkel egyáltalán nem foglalkozunk. (Hasonló kaliberű színész volt a nemrég elhunyt, szintén kolozsvári Vitályos Ildikó: időskorában alig jutott eszébe valakinek.)

Poór Lili – Jánovics Jenő szerződtette Kolozsvárra a magyarországi származású Poór Lilit, aki később a rendező-igazgató felesége is lett. Erdélyi színházi szerepei és oktatói munkássága mellett sokat tett, férjével egyetemben, a magyar nyelvű filmgyártás megteremtéséért. Férje második világháborús üldöztetésekor mindvégig mellette állt. Díjat neveztek el róla: az erdélyi színésznők teljesítményét ismeri el évente Poór Lili-díjjal az EMKE (az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület).

Popovici, Iulia – Harmincas éveiben járó román színikritikus. Bátor írásai, merész felvetései vannak, szembe mer menni a színház „szent teheneivel” és tabuival Romániában. A dokumentarista színház, a performatív törekvések, a társadalmi érzékenységgű előadások érdeklik elsősorban. Az *Observator Cultural* újságírója, könyvek szerkesztője. Kedvenc könyvem tőle a román és angol nyelvű *The End of Directing, The Beginning of Theatre-Making and Devising in European Theatre* (Ed. Tact, 2015) vagy a *New Performing Arts Practices in Eastern Europe* (Ed. Cartier, 2014), mindkettő a nagyszabeni nemzetközi színházfesztivál támogatásával jelent meg. Szemléletmódja, kiállása inspiratív erővel bír a fiatal erdélyi magyar színikritikusok számára. (Másik fontos színikritikus, dramaturg asszony, aki sokáig figyelmet fordított a magyar társulatok munkájára, és akire gyakran mentorukként tekintenek az erdélyi magyar alkotók: Alice Georgescu.)

Sebestyén Rita – Aradi származású, a kolozsvári teatrológia elvégzése után Budapestre került. Sokáig volt Bocsárdi László munkatársa, sikeres előadásainak dramaturgja. Doktori címét a kolozsvári BBTE-n oktatóként hasznosította. Kötő József színház történetével összefogva alapította meg 2012-ben az erdélyi színházi periodikát, a Játékkeret,

amelynek néhány évig, Dániába költözéséig a főszerkesztője volt. Jelenleg külföldi projekteken dolgozik.

Sulyok Mária – A határon túli színházak évente megrendezett találkozóján, Kisvárdán szerbiai, romániai, ukrainai, szlovákiai magyar alkotók munkájával ismerkedhetünk meg. Ausztriából nem találkozunk színházi teljesítménnyel. Meg kell azonban említenünk például Sulyok Mária nevét, aki a burgenlandi Királyhidán nevelkedett, majd színésznőként anyanyelvén akart játszani, ezért Budapestre költözött. Számos színházi és filmes munka kötődik a nevéhez. Játzott Hevesi Sándor és Várkonyi Zoltán irányítása alatt, a legnagyobb magyar színészek, például Gábor Miklós vagy Bulla Elma partnereként.

Széles Anna – A nagyváradi színésznő a marosvásárhelyi színi-egyetemi tanulmányai alatt már Bukarestben filmezett. Kolozsvári társulati tagként is hívták mind bukaresti, mind budapesti filmek szerepeire. A színésznő Florin Piersic román sztárszínész felesége volt tíz évig, majd válásukat követően, a rendszerváltás évében fiával együtt Magyarországra települt. Láthattam játszani tévéfilmben: alkata szerencsés volt, de nem lepett meg, hogy Magyarországon már nem lett befürtött színésznő. (Sok színész járt még így: gondolhatunk akár a Héjja Sándor feleségére, Sebők Klárára vagy Kakuts Ágnesre, Czikié László feleségére – férjeikkel egyetemben. Vagy csak úgy tűnt az erdélyieknek, hogy nem értékeli sztárjaikat eléggé, mert már nem voltak hűséges nézőik szerető-vigyázó szemei előtt?..)

Szűcs Nelli – A Beregszászi Illyés Gyula Nemzeti Színház tagja volt. Vidnyánszky Attila rendezőt előbb Debrecenbe, majd a budapesti Nemzeti Színházba követte férjével, Trill Zsolttal, illetve néhány másik beregszászi színésszel. Nagy formátumú színész. Emlékezetes számomra a *Fodrásznő*, illetve revelatív a *Vihar*, amelyben ő volt Prospera, vagyis Prospero női alakban! Shakespeare darabját jó értelemben írta át a gyerekét egyedül nevelő Prospera bölcs figurája.

Tanai Bella – Csíkszeredai származású színész. A marosvásárhelyi Székely Színház tagja volt, Erdélyben ünnepelt színésznőnek számított, míg 1977-ben Magyarországra emigrált férjével, Bács Ferenc színésszel, és lányukkal, Bács Katalival, akiből szintén színész lett. Magyarországon utolérte a többi hasonlóan áttelepült erdélyi színésznő sorsa: nem igazán figyeltek fel rá, vidéki színházakban játszott. Pályája utolsó tíz évét a Vígszínházban töltötte: *A padlás* Mamókajaként nekem is volt szerencsém látni a szép arcú fiatal nőből kedves arcú öregasszonnyá változott, filigrán Tanai Bellát.

Tar Gabriella Nóra – A nagybányai származású irodalom- és színháztörténész, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem német nyelv és irodalom intézetének adjunktusa a doktori disszertációját a gyermekszínház a 18. századi Magyarországon témakörében védte meg. Könyvei ennek megfelelően: *Gyermek a 18. és 19. századi Magyarország és Erdély színházjain* (Kolozsvár, 2004), *Deutschsprachiges Kindertheater in Ungarn im 18. Jahrhundert* (Berlin–Münster, 2012).

Tasnády Fekete Mária – Erdélyben, a Hunyad megyei Lónyatelepen született. Szépségversenyt nyert (Miss Hungária). Radványi Géza filmrendező feleségeként több, külföldön is sikeres filmben játszott, a kor vezető színészeivel együtt: Jávor Pállal, Páger Antallal, Gózon Gyulával stb. A kommunista rezsim elől Olaszországba menekültek, Tasnády Fekete Mária ott húsz évig a Szabad Európa Rádióknak dolgozott.

Tatár Ágota – Ő volt az az ügyelő, aki kihívta a rendőrséget egy kolozsvári előadás szünetében. A *Rosmersholm*ról van szó, melynek során Andrij Zsoldak bántalmazni próbálta az előadás főszereplőnőjét. Az ügy elhíresült, és mindahányszor az előadás díjat nyer (megkapta például az idei Pécsi Országos Színházi Találkozó legjobb előadás díját), felizzik körülötte a vita a kulturális folyóiratokban, hogy az elismeréssel vajon nem azt üzenjük-e: elfogadhatónak tartjuk, ha a sztárrendezők „a cél szentesíti az eszközt” jegyében megalázóan bánnak a színészekkel. Ágota érdeme, hogy ezt a kérdést fel lehet tenni nyilvánosan: ha az ő gesztusa nincs, ennek a rendezőnek a módszerei is rejtve maradnak a nyilvánosság előtt, mint sok hasonló módszerrel dolgozó társáé. Vélekedésem szerint ezt a kérdéskört tágabban, a többi bántalmazó rendező esetét is figyelembe véve lenne igazán érdemes vizsgálni. (Friss fejlemény: Tatár Ágotát elbocsátották a kolozsvári színháztól.)

Teplánszky Katalin – A magyar kulturális minisztérium színházi osztályán dolgozott, segítőkészségéért sokan kedvelték. A róla elnevezett Teplánszky Kati-díjat határon túli fiatal színészeknek ítélik oda, minden évben egyet, a június második felében megrendezett Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválján, mely a határon túli magyar színházak legfontosabb találkozóhelye. Tavaly a díjat Vass Zsuzsanna kapta, a sepsiszentgyörgyi *Liliomban* nyújtott pontos és érzékeny Julika-alkításáért.

Tokai Andrea – A temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház tehetséges színésze. Dolgozott a temesvári román társulattal, és

budapesti munkái is voltak, pl. a Maladypénél vagy a Pintér Béla és Társulatánál. Zsigeri színész.

Tompa Andrea – Kolozsvári származású, Budapesten élő színikritikus: többek között a Magyar Narancsba ír. (Emellett ugye sikeres regényíró.) Főszerkesztője volt a Világszínház című lapnak, amíg az beolvadt a Színház folyóiratba. Koltai Tamás halála óta ő a Színház folyóirat főszerkesztője. Főszerkesztői érdemei között tartom számon, hogy a budapesti folyóirat szerkesztőségébe egy határon túli, Csíkszeredában élő szerkesztőt is behívott Boros Kinga személyében. A folyóirat az utóbbi időben nagyon mozgékony, érvényes, friss tematikákat vállal fel. Hat évig, 2009 és 2015 között Tompa Andrea elnöke volt a budapesti székhelyű Színházi Kritikusok Céhének. Az ő irányítása alatt modernizálódott a céh, a kritikusdíj-átadók egyre látványosabbak lettek, és a céh elkezdett színházpolitikai kérdésekben is megszólalni. A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem docense: a Magyar Színházi Intézetben tanít. Az erdélyi diákoknak a magyarországi helyzetbe nyújt hathatós betekintést, illetve nyugati trendeket mutat nekik: kortárs opera-előadásokat például leginkább az ő óráin látnak az erdélyi diákok.

Török-Illyés Orsolya – Marosvásárhelyi származású, Illyés Kinga színésznő lánya. Hajdu Szabolcs színházi és filmrendező felesége, alkotótársa, alkotásainak főszereplője. Legutóbb az *Ernellák Farkaséknál* és a *Kálmán-nap* című előadásokban láttam (melyeket saját műhelyük, a Látókép Ensemble keretén belül hoztak létre), illetve a *Déliab* című filmben. Figurái többnyire pozitívak, és női látásmódja szervesen beépül a Hajdu Szabolcs által rendezett alkotásokba – sejtésem szerint neki is köszönhető, hogy Hajdu Szabolcs munkái többnyire el tudják kerülni, sőt, mintha olykor parodizálnák is a férficentrikus világlátások csapdait.

Ungvári Zrínyi Ildikó – Marosvásárhelyen született, ott is él, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem habilitált professzora. Több színházi folyóirat szerkesztője (az egyetem Symbolon című periodikájáé, vagy az erdélyi színházi folyóiraté, a Játéktéré). A Kolozsvári Akadémiai Bizottság Színháztudományi Szakbizottságának elnöke, a Játéktér Egyesület elnöke, dramaturg, műfordító. Legutóbbi könyvei: *Bevezetés a színházantropológiába* (UArtPress, Marosvásárhely, 2006), *Képből van-e a színház teste? Tér, kép, test és médium a kortárs színházban* (Mentor–UArtPress, Marosvásárhely, 2011). Őt tartják „az erdélyi színház tudósnak” (talán a kolozsvári Visky András mellett). Tiszteletre méltó, hogy figyel a nyugati történésekre, vagyis próbál nem provinciális lenni,

ami ebben a közegben nagyon keveseknek sikerül. Nem tolakodó, de szükség esetén anyáskodó természete néha nagyon jól jön: őrzök róla szép emlékeket.

Varga Anikó – Nagybányán született. Iskoláit Kolozsváron folytatta, itt a BBTE teatrológia szakát végezte el, majd Pécsre ment doktórandszának. Budapesten él, szabadúszó: színikritikákat ír, dramaturgi munkát vállal, óraadó oktató a kolozsvári és a marosvásárhelyi színin. Színházi könyveket szerkeszt, többek között a Temesvári Eurorégiós Színházi Találkozó könyveit vagy a Színház és Pedagógia sorozat 10. kötetét. Színházi fesztiválokon vállal kurátori, moderátori, blogszerkesztői, naplóírói munkát. A 2012-ben alapított erdélyi színházi folyóirat, a Játéktér főszerkesztője. (A lap előadáskritika és dráma rovatainak szerkesztője; a portál online anyagait is ő gondozza; a Játéktér fiataloknak meghirdetett programjait is szervezi.) Varga Anikót visszafogottságáért és szakmai tudásáért tisztelik leginkább: abban a közegben, ahol a hóbörgés egyre nagyobb méreteket ölt, ő meg tudja őrizni higgadtságát és tárgyalókészségét. Tökéletes moderátor, a finom okosság megtettesítője.